

АРТЮР И ЖЮЛИ БУРЖОА имаха пет момичета. Две от тях умряха млади. Другите три – Елен, Анриет и Валантин – встъпиха в законен брак. От тях произлязоха осемнайсет внуци, четиресет и три потомци от второ поколение, сто петдесет и четири от трето, днес сме вече на осемдесет от четвъртото.

Беше нещо като непрекъснато и ликуващо пъпкуване – жизнен порив (който те бяха канализирали), чиста проба инстинкт (за който не знаеха нищо). Някаква очевидност, на която никога не се противяха, ги подтикваше едни след други да се изчервяват, да се женят, да раждат, да умират. След това да започват отначало. Едни след други узнаваха, че такава е най-доброто развитие на нещата – че Бог благославя съюзите, че младите кореми се издуват в задоволство и че старейшините с радост люлеят чистичките, спретнато повити новородени. Голямото семейно дърво разпростираше клоните си все по-надалече и година след година разпиляваше из цялото пространство листата на децата, напуснали родителите си. „Бог не ни е създал, за да бъдем безполезни“ – такъв беше девизът на жените от този род. Предаваха си го от майка на дъщеря, точно както, дойдеше ли моментът, шепнешком си споделяха – с половин дума, за да не нарушават приличието – тайни за плътта, кръвта и децата. Защото съпругите бяха от край до край обсебени от тази задача: да зачеват. И Бог, който ги водеше, Бог, комуто всяка вечер даряваха деня си, Бог имаше грижата да благославя родилните им мъки и да прощава на съпругеските двойки нежността на милувките, сподобявайки ги с много внуци. И двойките не спираха да се плодят сякаш земята бе толкова прекрасна, че трябваше да раждат същества, способни да ѝ се любуват. Или толкова жестока, че ги принуждаваше да броят оцелелите измежду родилите се.

ВАЛАНТИН БЕШЕ ДРЕБНИЧКА, а дългата ѝ тъмна и къдрава коса, сресана на кок, засилваше впечатлението на силует, леко сплескан от твърде обемната глава. Бе лишена от елегантност, излъчваше по-скоро нервност, придаваща на движенията ѝ ритъм, който изискванията на женствеността я задължаваха да забавя. На всичко отгоре модата я кичеше с шапки, воалетки и пера, които подхождаха на по-стройни жени, но които не можеше да избегне. Сложната им конструкция изпълняваше странен танц върху тъничкото ѝ тяло, което се придвижваше с грация, непрекъснато застрашавана от естествената ѝ забързаност. В гръб, и ако случайно останеше неподвижна, тя би ви се сторила крехка, та чак въздушна, но погледнете ли я в очите, разбирахте, че не е такава. Защото очите ѝ, твърде малки и кръгли, за да бъдат красиви, блестяха като копчетата на ботинките ѝ. Цветът им, тъмнокехлибарен още от рождение, постепенно се беше омесил с черното на траурните сенки. В залеза на живота ѝ, след като бе преживяла толкова покойници, в коравия ѝ поглед се четяха всичките ѝ рани и цялата ѝ твърдост. Но в свежестта ѝ на млада девственица той бе изпълнен с живата радост на тази, която още не познаваше жестокостта на времето и мечтаеше, в очакване да се задоми. Изражението на Валантининото лице не лъжеше – тя не се боеше от живота, нито от бъдещето, и щеше да се окаже способна да ги понесе. Да ги преодолее.

На седемнайсет години се сгоди за Жюл, чийто баща дойде да поиска ръката ѝ. След известен размисъл годежът бе развален – Жюл не беше заможен. Валантин не каза и дума, впрочем никой не поиска мнението ѝ и това беше първата ѝ мъка. Но Жюл беше влюбен и настойчив. Той не се опита да забогатява, а чисто и просто, което бе не по-малко красноречиво, показа, че има душа, и страст, и положение в обществото – на артилерийски офицер. Така успя да ги спечели за своята кауза. Искаше Валантин за съпруга пред Бога и хората – и я получи. Беше чиста душа. Валантин не знаеше това предварително, но имаше дарбата да усеща хората и не спря да го обича до последния ден от живота му и до последния ден от своя живот.

За една година, двайсетата ѝ, тя бе официално сгодена, религиозно венчана, буржоазно утвърдена, пламенно оплодена и мъчително изродена – животът на Валантин започваше да става това, което дължеше сам на себе си. Кариерата ѝ на майка започна с успех – на Бог, на Франция, на съпруга си тя дари две здрави близначета, които кръстиха Луи и Жан, защото в това семейство бяха роялисти и католици.

Съпружеският живот на Валантин и Жюл продължи двайсет пъти по четири сезона, от края на един век до младите години на следващия. През едно пролетно пладне двамата подписаха регистрите на църквата и държавата, камбаните така и не спряха да бият и Валантин да се усмихва на Жюл. През едно зимно пладне Жюл полегна настрани, склопи очи и Валантин позна нещастieto на вдовишката съдба.

Но преди студа и тъмата, преди земята и камъка офицерът, който умееше да стои гордо изправен в красивата си униформа, се приютяваше така добре и толкова често в топлината на своята съпруга, че ѝ направи осем деца. Осем деца на любовта, защото нито Жюл, нито Валантин имаха забегки. Осем деца на страданието, защото Валантин трудно износваше и несигурно раждаше – тялото ѝ беше толкова тясно, че никак не изглеждаше предназначено да дава живот, както Бог очевидно желаше. Тя никога не се оплакваше, но забавените ѝ жестове стигаха, за да го покажат, сивата маска на лицето ѝ – да го изрази. Така че я сполетяха осем голготи, осем избавления и осем възшебства (или почти).

По-малко от две години след Луи и Жан дойде Адриен. Който беше толкова спокоен и прилежен, колкото братята му бяха буйни и разпилени. Сякаш, мислеше Валантин, всяко дете се разгръща в оставеното му от другите освободено пространство. И наред тази мъжка челяд Валантин понякога се хващаше да мечтае за момиченце. Но Бог правеше каквото сам пожелае и тя се задоволи да сресва трите си момчета като момиченца. Обличаше ги в бродирани блузки, чиито широки колосани яки им придаваха вид на кукли. Всяка сутрин им правеше красиви букли с косичките на върха на темето. Беше се настървила на най-малкия и си играеше с него на кукли до деня, в който започна да кърми отново – когато се роди Анри, отрязаха къдриците на Адриен, който скоро щеше да навърши три години.

Валантин роди цели четири момчета, но не се обезкуражи. Тя дори не можеше да каже колко точно деца иска. Нямахме край това нейно желание, беше ѝ като ръководен житейски принцип. И ето че най-после дойде първата дъщеря. Наречекоха я Марго, на бабата на Жюл. Валантин откриваше в това име известна смразяваща изисканост, но обикна до

полуда детето, което го носеше. Между двете веднага възникна по-голямо съучастничество, наченки на бъдеща връзка по женска линия. Не че Валантин я предпочиташе пред другите, просто виждаше в нея обещание за жена, на която имаше да предава много повече, отколкото на момчетата. Дари я, както и другите си деца, с всичко, което притежаваше – усмивката си, мекотата на кожата си, лекия мирис на роза, който излъчваха косите ѝ. Даде ѝ люлката на прегръдката си и съня на нощите си. Прогонваше кошмарите ѝ, подпъхваше завивката ѝ, целуваше я по челото и отиваше да си легне. Сянката на миниатюрния ѝ силует, удавен в дългата нощница, и масата на разпуснатите ѝ коси бяха записани в очите на всичките ѝ деца. А в дълбоката им памет, която се изграждаше къс по къс, тя остави вкуса на милувките си заедно с диплите на роклите си и шумоленето им. Животът ѝ не беше нищо друго освен тези дарове и когато гледаше децата си, събрани заедно, усещаше по кожата ѝ да пробягва тръпка сякаш от студ, чувство, което не можеше да определи – на гордост, уплах и неизразена обич. Защото само на Марго можеше да предложи всички целувки, които таеше в себе си. Не трябваше да размеква момчетата, не спираше да ѝ повтаря Жюл. Той самият не можеше да мине без съпругата си. Обезоръжаваха го поривите ѝ на нежност. Защото винаги го изненадваха. Валантин притежаваше странен, неустоим чар, смяташе Жюл, който не искаше двамата му големи сина да се затрогват от майка си.

Така от всички деца Марго стана най-гальовна. Следваше майка си навсякъде, все седеше в краката ѝ и си намираще спокойни занимания – нанизваше копчета, рисуваше, решеше куклите си, безмълвна сякаш беше няма. Мъничките ѝ ръчички сръчно боравеха с вещите. Човек би казал, че на тази възраст тя вече нагажда света към желанията си и че това не я затруднява. Валантин дълго съзерцаваше дъщеря си. Знаеше, че това, на което е обречено това дете, женитба и раждания, само сближава майките и дъщерите. Нищо не можеше да промени сладостта на тази близост.

Появата на Елизабет донесе още щастие на Валантин. Бог не беше толкова глух, след като изпрати втора дъщеря на тази майка, която до такава степен обичаше децата. И Валантин толкова често се усмихваше без причина, че понякога големите ѝ синове я питаха: защо се усмихвате, мамо? Тя отговаряше: защото съм щастлива с вас.

ПЪРВИЯТ ВКУС НА НЕЩАСТИЕТО вгорчи живота ѝ три години преди края на брака ѝ – седмото дете живя само един ден, колкото да се усмихне на ангелите и да отлети при тях. За няколко часа носи името Етиен и Валантин плака до раждането на Пиер, който ще е последното ѝ дете. Плака за напразното очакване, за дългите месеци на мечтание, за представата, която имаме за невидяното дете. Плака от изтощение със сълзи от вода, които заливаха лицето ѝ, със сълзи от мляко, които напиреха от тежката ѝ безполезна гръд. Струваше ѝ се, че има кухня в обятията си, липсваща тежест, отсъстваща топлина. Всяка нощ неволно се събуждаше в часа на кърменето. Чувстваше се ограбена. Страдаше от тъжните погледи на децата си, от въпросите на приятелите си, от щастливите раждания на другите. Замъгленият ѝ поглед се връщаше на образа на миниатюрния бял ковчег, носен само от един мъж само с една ръка. Плачеше, докато спеше, или изобщо не спеше,

плачеше, докато говореше и докато мълчеше сякаш на това дете, на което едва бе видяла лицето (и което, мислеше тя, не бе имало време да различи майчиното си лице), искаше да дари всичката, съдържаща се в тялото ѝ, вода. Когато малките си легнеха и двамата останеха сами, Жюл слагаше Валантин на коленете си. Тя плъзгаше ръка под жилетката на съпруга си и поставяше глава на рамото му. Не говореше. Нямаше нужда от думи, за да усети, че той я обича, но че в този момент не я разбира. Че не е като нея плът, способна да се напълни и да създава, плът, чийто плод бе откраднат, плът, опустошена от изгубената кръв. Но тя бе добре възпитана и обичаша съпруга, слушаше го и се усмихваше, клатеше глава така сякаш одобряваше думите, които всъщност не чуваше. Ще имате други деца, казваше Жюл, а тя не помръдваше. Той продължаваше, стараше се да е внимателен. Казваше ѝ, че вече си има и други деца, че не е познавала това дете, че не е имала време да го обикне. Тя се правеше на утешена. Само един мъж може да говори така, мислеше си. Защото си спомняше думите, които шепнеше, когато бе толкова напълнена – тайните думи на вълшебното очакване. Ако не обичаше Жюл с нежна, разцъфтяла любов, би го нагрубила. Вместо това криеше погледа си, потъркваше чело в плата на жилетката му и сдържаше сълзите си. Очите на Жюл не виждаха лицето ѝ. Виждаха само буйната къдрава коса, в която той прокарваше ръка, докато говореше. Изричаше дълговечни думи, от тези, които отварят за мъжете женските сърца. Казваше, вие сте красива, моя Валантин, обичам ви. Тогава тя му прощаваше. Защото му вярваше. Тази любов го изпълваше целия и го правеше понякога уязвим, друг път заслепен. Толкова силно му вярваше, че никога не ѝ идваше на ум, че може да го изгуби. Жюл беше на четиресет и шест години. Казваха за него, че е титан, природна стихия, че има непреклонен характер. До него Валантин беше толкова мъничка, че станеше ли дума за страдание или смърт, бе сигурно, че ще го изпревари.

8

9

10